

istic subjects' were not always readily interpreted as intended. It is not entirely certain that the Atlas/Hercules scenes would have been read as an allegory of political power by the Antwerp 'public' (p. 159). How entries were interpreted even by the sophisticated had troubled previous entry organisers: Du Puys' account of the Bruges entry in 1515 shows that the city authorities after the event had to play down praise of Habsburg expansionism that was suggested by tableaux put on by the foreign merchants, since this was against municipal purpose.¹ Whereas in 1515 the young Charles was unequivocally likened to Hercules, the 'audience' in 1549 might have been forgiven for assuming Charles to be identified as Atlas: Atlas appears to be shown in one of the tableaux with the closed imperial crown, with Hercules (therefore Philip?) sporting an open, and lesser, crown. The presence of Charles at the entry perhaps did cause potential awkwardness for the town authorities in their acclamation of Philip: this theme is the subject of Gordon Kipling's analysis on the 1549 entry.² Bussels' interpretation is different, and presumably would not agree that there were any 'awkwardnesses'; but the implications in Kipling's article, regarding the power relations and potential problems between Habsburgs and their Brabantine town, could have been further drawn out.

Spectacle, Rhetoric and Power is a valuable book, not just for its exposition of the 1549 entry but also for its implications for the study of other entries. More perhaps could have been said about 'Power', but as regards 'Spectacle' and 'Rhetoric', particularly the connections between ceremonial events and theatrical genres or humanist thought, this book is exemplary, and deserves to be widely read.

Address of the author: Massey University, School of Humanities, Sir Geoffrey Peren Building, Tūrītea site, 4442 Palmerston North, New Zealand. A.D.Brown@massey.ac.nz

Middel nederlandse vrouwengeheimen in het Engels

NOLANDA KLUNDER

Naar aanleiding van: Orlanda S.H. Lie en Willem Kuiper (ed.), Thea Summerfield (vert.), *The Secrets of Women in Middle Dutch. A bilingual edition of "Der vrouwen heimelijcheit" in Ghent University Library Ms 444*. Hilversum: Verloren, 2011 (Artesliteratuur in de Nederlanden 7). 165 p., ISBN 978-90-8704-244-8, prijs: € 17,-.

Er is een zevende boek verschenen in de reeks 'Artesliteratuur in de Nederlanden' van Uitgeverij Verloren. Deze reeks, begonnen in 2002, bestaat uit publicaties van de Werkgroep Middel nederlandse Artesliteratuur (WEMAL). Bij de zes voorafgaande delen ging het om twee monografieën (over chirurgieën, door Erwin Huizenza, en over *Van den proprieteyten der dinghen*, door Saskia Bogaart), een bundel artikelen (*Artes in context*, over de handschriftelijke inbedding van artesteksten), twee bloemlezingen uit artesteksten (*Een wereld van kennis* en *Kennis-maken*) en een selectie van passages uit de *Sidrac* (*Het boek van Sidrac*). Nu is daar *The Secrets of Women in Middle Dutch* van Orlanda Lie en Willem Kuiper bijgekomen. Dit boek bevat een teksteditie van *Der vrouwen heimelijcheit* met daarbij een Engelse vertaling, voorafgegaan door een uitgebreide inleiding op de tekst.

Der vrouwen heimelijcheit is een gynaecologisch handboek op rijm. De tekst geeft in 1785 verzen gedetailleerde informatie over aangelegenheden als menstruatie, zwangerschap, bevalling, vruchtbaarheid en seksualiteit. Die gynaecologische informatie wordt op een twintigtal plaatsen onderbroken door een lyrisch intermezzo, waarin de ik-persoon zijn geliefde aanspreekt en aangeeft hoe erg hij lijdt nu zij hem heeft afgewezen. Opgeteld beslaan de lyrische intermezzo's 232 versregels, dertien procent van de tekst. De afwisseling van didactische informatie en lyriek is op-

1 Remi du Puys, *La triumpante entrée de Charles prince des Espagnes en Bruges 1515: a facsimile, with an introduction by Sydney Anglo*. Amsterdam: Theatrum Orbis Terrarum, 1973.

2 Gordon Kipling, 'The King's Advent Transformed.

The Consecration of the City in the Sixteenth-Century Civic Triumph,' in: Nicholas Howe (ed.), *Ceremonial Culture in Pre-Modern Europe*. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2007, 89-127.

merklijk; de editoren staan er in hun inleiding dan ook uitgebreid bij stil. Nog voordat de lezer van *The Secrets of Women in Middle Dutch* enig idee heeft van de tekst waar dit boek primair over gaat, wordt hij in het begin van de *introduction* meegenomen op een uitstapje naar handschriftfragmenten waarin andere artesteksten gecombineerd worden met lyriek. Na dat uitstapje maakt de lezer nader kennis met *Der vrouwen heilichheit*, in een uitgebreide samenvatting van de tekst. Het valt daarbij overigens op dat ook in deze samenvatting de nadruk ligt op de lyrische intermezzo's: deze worden grotendeels geciteerd, terwijl de informatieve delen van de tekst alleen kort geparafraseerd worden. Deze aandacht voor de lyrische passages is, ontdekt de lezer later in de inleiding, kenmerkend voor het onderzoek naar *Der vrouwen heilichheit*. Relatief veel aandacht is naar de lyriek gegaan, waarbij men vragen stelde als: moeten we deze passages zien als autobiografische ontboezemingen of vormen ze een topos? Zijn ze toegevoegd door de Middelnederlandse auteur of vertaalde hij hier zijn bron? De huidige stand van zaken is dat we de liefdeslyriek hierin moeten zien als literair topos, en dat ze afkomstig zijn uit de pen van de Middelnederlandse auteur.

Der vrouwen heilichheit gaat terug op een Franse bron. Deze Franse tekst is op zijn beurt een bewerking van het Latijnse *De secretis mulierum*, een gynaecologisch handboek dat ontstond in monastieke kringen. *De secretis mulierum* is een bij uitstek misogyn werk: het vrouwelijk lichaam is volgens deze tekst inferieur aan het mannelijke. *Der vrouwen heilichheit* is niet zo expliciet in zijn misogynie. Toch stuit ook in dit Middelnederlandse werk de moderne lezer op enkele vrouwonvriendelijke passages. Zo wordt uiteengezet dat menstruerende vrouwen en vrouwen na de menopauze kleine kinderen ziek kunnen maken (v. 1529-1582) en leren we dat vrouwen voor hun gezondheid afhankelijk zijn van seks met mannen (v. 1699-1747). Hoewel de ik-persoon in de proloog toelicht dat hij de tekst schrijft op verzoek van zijn 'lieve joncfrouwe' en hij zich in de ruim twintig lyrische passages vol hartzeer tot haar richt, is *Der vrouwen heilichheit* dus een weinig vrouwvriendelijk boek.

Der vrouwen heilichheit is overgeleverd in twee handschriften: Gent, Universiteitsbiblio-

theek, 444 en Berlijn, SBPK, Germ. Oct. 187. In het tweede handschrift gaat het om een tekst in een Middelhoogduits dialect. Het Gentse handschrift – een papieren handschrift dat volgens het colofon in 1405 voltooid werd – daarentegen bevat een Middelnederlandse tekst en is gekozen als uitgangspunt voor de editie. In deze codex staan vier berijmde teksten. Behalve de *Heilichheit* zijn dat een verhandeling over fysionomie (de kunst om het karakter van een persoon af te leiden uit zijn uiterlijk), een gedicht over de eucharistie en een kort raadsel over een Bijbels personage. Enigszins verstopt achterin *The Secrets of Women in Middle Dutch*, na de editie van de tekst waar het allemaal om gaat, is zonder verdere toelichting een editie met vertaling van de tekst over fysionomie opgenomen.

Daarmee bevat *The Secrets of Women in Middle Dutch* dus twee Middelnederlandse teksten, beide kritisch uitgegeven en voorzien van een Engelse vertaling. Het is wellicht zinvol om bij dat laatste even stil te staan: waarom hebben de editoren gekozen voor een Engelstalig boek, in een reeks waarvan de vorige zes delen Nederlandstalig zijn? Deze belangrijke keuze is verantwoord in één zin in het voorwoord:

As most of the research in this field is currently being carried out in the United States, and to be certain of reaching as wide a readership as possible for it, an English-language publication was decided on, with a synoptic bilingual edition of *Der vrouwen heilichheit*.

Daarmee stappen de editoren mijns inziens wat makkelijk over zo'n belangrijke beslissing heen. Maar misschien is het in de eenentwintigste eeuw ook overbodig om uit te leggen waarom je een wetenschappelijke publicatie in het Engels schrijft.

Dat de editoren gekozen hebben voor het Engels, zegt veel over hun bedoelingen met dit boek. *Een wereld van kennis* (2002), *Het boek van Sidrac* (2006) en *Kennis-maken* (2008), eerdere delen in de reeks 'Artesliteratuur in de Nederlanden', waren duidelijk bestemd voor een breed publiek. De keuze van de fragmenten en de toelichtingen daarbij waren geschikt voor vrijwel iedereen met interesse in de Middeleeuwen. Dat geldt zeker niet voor *The Secrets of Women in Mid-*

dle Dutch. Het wetenschappelijke Engels en het inhoudelijke niveau van de inleiding zijn afgestemd op een publiek van internationale vakgenoten.

Die vakgenoten wordt het niet makkelijk gemaakt. De inleiding is moeizaam opgebouwd. Het valt bijvoorbeeld niet mee om je te verdiepen in een stuk over de eigenaardigheden van andere artesteksten in 'The Brussels and Oudenaarde fragments' voordat je goed en wel op de hoogte bent van *Der vrouwen heimelijcheit* zelf. Het is verwarrend om ene 'Galen' tegen te komen op p. 24 en pas op p. 29 te vernemen dat hij een 'famous physician' was. De keus van de paragraaftitels maakt het vrijwel onmogelijk om bepaalde informatie in de inleiding terug te vinden. Zo begint op p. 14 een paragraaf getiteld 'Der vrouwen heimelijcheit in the Ghent Codex (University Library Ms 444)'. Waar gaat deze paragraaf over? Het hele boek gaat toch over *Der vrouwen heimelijcheit* in de Gentse codex? Op p. 37 begint de paragraaf 'Secrets of Women in Middle Dutch'. Alweer verwarring bij de lezer: dat is toch het onderwerp van het hele boek? Gaat het hier dan wellicht om soortgelijke teksten in het Middelnederlands? Nee, de titel blijkt een grapje te zijn naar aanleiding van het geheimzinnige acrostichon in het expliciet van de tekst. Lastig voor de lezer is dat de paragraaf niet alleen het in de titel aangekondigde 'geheim' behandelt, maar aansluitend diverse andere discussies uit het *Heimelijcheit*-onderzoek bespreekt. Wanneer de lezer eenmaal doorheeft dat deze paragraaf dus min of meer de stand van onderzoek behandelt, zoekt hij daar ook een vermelding van eerdere edities van de tekst. Die vindt hij echter niet. Na een stevige zoektocht door het hele boek kan die informatie overigens wel gevonden worden: twee eerdere uitgaven – Blommaert 1848 en Elaut 1975 – worden vermeld in een anekdote in het woord vooraf. Zo kan ik doorgaan met voorbeelden; ik behandel er hier nog één. Wie meer wil weten over de Franse brontekst moet niet zijn in de paragraaf getiteld 'The narrator as lover: The French connection' maar in een paragraaf met als titel 'Women's secrets: the Latin tradition' – ongeveer de laatste plek waar ik deze informatie zou zoeken. Het is echt een gemis dat de lezer door deze onhandig gekozen

titels op geen enkele manier snel informatie kan (terug)vinden in de inleiding. Over de afwezigheid van duidelijke geleiding in het Gentse handschrift schrijven de editoren: 'Anyone wishing to find information in it, would have to read it from cover to cover' (p. 55). Hetzelfde geldt helaas voor *The Secrets of Women in Middle Dutch*.

Maar los van die praktische onhandigheid is *The Secrets of Women in Middle Dutch* vooral een mooi nieuw deel in de artesreeks. Het werd hoog tijd dat *Der vrouwen heimelijcheit* een nieuwe en Engelstalige editie kreeg. Het is buitengewoon interessant om te lezen wat er in de Middeleeuwen bekend was over gynaecologie. Minstens zo boeiend is het om te zien hoe in deze tekst wetenschappelijke informatie wordt gecombineerd met liefdeslyriek. De tekst is zorgvuldig uitgegeven, soepel vertaald en grondig ingeleid, en daarmee biedt dit boek de moderne mediëvist in het Nederlandse taalgebied én daarbuiten een prachtige gelegenheid om (hernieuwd) kennis te maken met deze opmerkelijke artestekst.

Adres van de auteur: Technische Universiteit Delft, Instituut voor Talen en Academische Vaardigheden, Postbus 5015, 2600 GA Delft. A.A.Klunder@tudelft.nl

Geschiedschrijving in Holland

AART NOORDZIJ

Naar aanleiding van: Sjoerd Levelt, *Jan van Naaldwijk's "Chronicles of Holland". Continuity and transformation in the historical tradition of Holland during the early sixteenth century*. Hilversum: Verloren, 2011. 280 p. + CD-ROM, ISBN 978-90-8704-221-9, prijs: € 35,-.

Deze handelseditie van het proefschrift van Sjoerd Levelt over de Hollandse geschiedschrijver Jan van Naaldwijk bestaat uit een boek en een cd-rom. De cd-rom bevat een transcriptie van de twee omvangrijke kronieken over Holland die Jan van Naaldwijk tussen 1513 en circa 1520 schreef, en waarvan de autografen zich bevinden in de British Library te Londen. De transcriptie van deze werken beslaat maar liefst duizend pagina's. Van Naaldwijk schreef daarnaast